

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Moldavien 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Moldavien har ratificerat 62 av Europarådets konventioner och författningen föreskriver en rad skydd och rättigheter, men de mänskliga rättigheterna respekteras alltjämt inte alltid. Åtgärder för att reformera rättssystemet och förbättra situationen har vidtagits de senaste åren som ett led i uppfyllandet av EU-Moldaviens handlingsplan. men fortfarande återstår mycket arbete innan Moldavien kan anses ha ett oberoende rättsväsende och en fungerande demokrati.

Moldavien är ett delat land och situationen för de mänskliga rättigheterna är värre i utbrytarrepubliken Transnistrien än i övriga Moldavien.

Kommunistpartiet har en fortsatt stark ställning, om än något i avtagande, vilket illustrerades av oppositionens framgångar i lokalvalen i juni 2007, och presidentens maktposition är i princip ohotad. Oppositionen är splittrad och den liksom oberoende media, utsätts fortsatt för trakasserier och regeringen kontrollerar indirekt all statlig TV och radio. Kvardröjande arv från sovjettiden hämmar fortsatt utvecklingen mot ett demokratiskt samhälle med respekt för mänskliga rättigheter. Enligt vissa organisationer för mänskliga rättigheter har läget försämrats de senaste åren, inte minst vad gäller pressfriheten.

Förhållandena i landets fängelser är svåra och såväl diskriminering, övergrepp och trakasserier från poliser och fångvaktare förekommer. Misshandel och tortyr uppges förekomma.

Människohandel är ett stort problem som inte tycks ha minskat på senare år, utan snarare ändrat karaktär och riktning. Denna organiserade handel uppges

ha blivit alltmer ”sofistikerad” och strömmarna går i huvudsak österut, mot Ryssland och Mellanöstern.

Romerna är en särskilt utsatt grupp och drabbas också i högre grad av polisvåld och trakasserier. Även vissa religiösa grupper utsätts för diskriminering och trakasserier. HBT-samhället möter fortsatt en starkt negativ attityd.

Sedan ett par år tillbaka eftersträvar Moldavien ett närmande till EU med förhoppningen om ett framtida medlemskap. Ett viktigt led i denna process är genomförandet av den ENP-handlingsplan (EU grannlandspolitik) som överenskommit mellan EU och Moldavien och som löper ut i februari 2008. En central del i den är reformer av rättsväsendet och respekt för mänskliga rättigheter. Moldavien har gjort framsteg framför allt på lagstiftningsområdet medan implementeringen brister. Man har dock som ett av få länder antagit en nationell handlingsplan för mänskliga rättigheter för perioden 2004-2008.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Bland de centrala konventionerna på området mänskliga rättigheter har Moldavien ratificerat följande:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) samt de fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet samt om enskild klagorätt (december 2007). En andra rapport skulle ha inkommit 2004, inkom i oktober 2007.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR). Försenad rapport inkom under 2001, nästa rapport väntas 2008.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD). Försenad rapport inkom 2006.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. De tre periodiska rapporterna har överlämnats försenade, senaste 2004.
- Konventionen mot tortyr (CAT), samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr i juli 2006. En andra rapport skulle ha inkommit 2004 inkom i september 2007.
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt de tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Två rapporter som skulle ha inkommit 2005, inkom i oktober 2007. Rapport angående barn i väpnade konflikter skulle inkommit 2006.

- Konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder undertecknades i februari 2007. Det fakultativa protokollet är inte undertecknat.
- Konventionen mot påtvingade försvinnanden undertecknades i februari 2007.
- Flyktingkonventionen samt det tillhörande protokollet från 1967
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen(ICC) undertecknades 2000 men är ännu inte ratificerad.
- Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, dock med viss reservation för Transnistrien. Det fakultativa protokollet angående avskaffande av dödsstraffet ratificerades i oktober 2006.

År 1996 slog Högsta domstolen fast att internationella avtal och konventioner som Moldavien anslutit sig till har företräde framför inhemsk lagstiftning, om de skulle hamna i konflikt.

Sedan 1998 har inga besök av FN:s olika specialrapportörer ägt rum.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det saknas rapporter om förekomst av sanktionerade politiska mord eller avrättningar. Inte heller finns tillförlitliga rapporter vad gäller försvinnanden även om anklagelser om sådana förekommer.

Tortyr är ett brott sedan 2005 och i föl ratificerade Moldavien även det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr. Enligt detta åtar sig varje land att instifta en oberoende mekanism som skall förebygga tortyr. Ett nytt lagförslag om förebyggande av tortyr och inrättandet av ett särskilt organ för översyn av fängelser togs fram under året i samarbete med internationella experter. Parlamentets kommitté för mänskliga rättigheter strök emellertid flera artiklar i lagförslaget vilket ledde till protester från inhemska enskilda organisationer.

Trots vissa framsteg rapporterades det under året om fall av tortyr, misshandel och trakasserier i häkten och fängelser. Enligt en rapport från Amnesty från 2007 är tortyr och omänsklig behandling vanligt förekommande i Moldavien. Poliserna använder rutinmässigt tortyr för att få fram erkännanden. Andra människorättsorganisationer rapporterar om att sådana erkännanden har använts som bevisning i domstol, även när det gäller minderåriga. Romer tycks i större utsträckning än den övriga befolkningen drabbas av fysiskt våld från myndigheternas sida.

Ansvar för fängelsesystemet i Moldavien ligger hos justitieministeriet. I november 2007 uppgav myndigheterna att det fanns totalt 8125 frihetsberövade i landet frihetsberövade fördelade på 20 institutioner. Mellan 20 och 30 procent utgörs av *häktade*. Av 6647 *dömda* i januari 2007 var 222 (3 procent) kvinnor och 124 (2 procent) minderåriga¹. Detta ses som höga siffror i en europeisk jämförelse. Förhållandena i de ofta överfulla fängelserna är svåra. Detta gäller även landets häkten. Cellerna motsvarar sällan vare sig krav enligt lokala regler eller internationell standard. Rapporter förekommer om att de intagna vägrats mat och vatten samt hållits i underjordiska utrymmen utan tillgång till frisk luft, hygien och läkarvård. Undernäring är vanlig, liksom sjukdomar som tuberkulos och hiv/aids. Rehabiliteringsmöjligheter saknas och internerna tillbringar den mesta tiden i cellen. Fängelsesystemet saknar tillräckliga finansiella resurser.

Representanter för organisationer för mänskliga rättigheter tillåts besöka fängelserna i Moldavien. I en rapport från *CDO* som besöker fängelser regelbundet varje år, underkändes förhållandena på flera av dem.

Council of Europe Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) besökte Moldavien för fjärde gången 2007. I Moldavien noterades behov av en mer pro-aktiv inställning hos åklagare, domare och poliser för att fall av misshandel och vanvård ska uppmärksammas och förövare straffas. Att frihetsberövade erhållit ett formulär med information om sina rättigheter sågs som positivt. Kommittén hade särskilt uppmärksammat förhållandena vid fängelse nr 13 i Chisinau, där ett upplopp ägt rum i september 2007 varvid 88 personer skadats. En polisundersökning har inletts då våldsanvändningen inte har stått i proportion till vad som krävdes för att hantera situationen.

CDO uppger att man under 2006 erhöll 1913 klagomål jämfört med 1270 året innan. Över tusen uppges komma från interner. *LADOM, League for the Defense of Human Rights*, uppger att de under det första halvåret 2007 tog emot över 400 anmälningar från interner och deras släktingar. *LADOM* bistår även dessa vad gäller anmälningar till *ECHR, European Court of Human Rights*.

Det finns en ökande tendens att allt fler yngre begår och döms för brott i Moldavien. I samarbete med *UNICEF* stödjer Sida ett projekt syftande till ytterligare reform av rättssystemet avseende minderåriga.

Som ett av endast 17 länder har Moldavien antagit en nationell handlingsplan för mänskliga rättigheter för perioden 2004-2008. Den har utarbetats i samarbete mellan regeringen, *UNDP* och enskilda organisationer aktiva inom

---

¹ Institute for Penal Reform, Moldova samt Center for Prison Studies, London

området för mänskliga rättigheter. Den moldaviska regeringen har vidare antagit en nationell handlingsplan för reformering av fängelsesystemet.

Antalet interner uppges även totalt sett ha minskat från 10 000 (1995) till 8 125 2007, en siffra som bland andra IPR bekräftar. Inrikesministeriet erkänner visserligen förekomsten av tortyr och uppger att man genomfört 17 undersökningar och vidtagit disciplinära åtgärder i 14 fall om brott mot mänskliga rättigheter under 2007 samt fällt fem polismän för misshandel och tortyr. Fram till augusti 2007 hade 30 fall av tortyr registrerats vid åklagarmyndigheten varav 11 gått till domstol.

Situationen bedöms som särskilt bekymmersam i fångelser i *Transnistrien*, där organisationer för mänskliga rättigheter rapporterar om fall av tortyr och våld, pennalism och andra svåra trakasserier. Under 2006 besökte CPT Transnistrien för tredje gången och uppges ha fått tillträde till alla begärda institutioner samt träffa de fångar man ville.

Det saknas uppgifter om att personer utvisats i strid mot förbudet om utlämning till länder där de kan komma att utsättas för tortyr eller grym behandling.

4. Dödsstraff

I juli 2006 ändrades konstitutionen och dödsstraffet avskaffades. Moldavien har anslutit sig till såväl FN som Europakonventionen om dödsstraffets avskaffande med reservation för *Transnistrien*. I denna landsdel kvarstår formellt dödsstraff i såväl freds- som krigstid enligt brottslagstiftningen från 2002. Ett moratorium infördes dock 1999. En person uppges ha varit dömd men inga avrättningar uppges ha skett under de senaste åren.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer alltjämt i Moldavien. Det rapporteras om flera fall där journalister och oppositionella frihetsberövats under året, särskilt under perioden före lokalvalen i juni. Romer tycks i större utsträckning än den övriga befolkningen drabbas av godtyckliga frihetsberövanden från myndigheternas sida.

Flera rättsprocesser i Moldavien tros vara påverkade av regeringen. Den uppmärksammade rättegången mot den före detta försvarsministern *Valeriu Pasat* ses allmänt som politiskt motiverad. Pasat greps 2005, mitt under parlamentsvalkampanjen där han var aktiv inom oppositionen, misstänkt för korruption och maktmissbruk i samband med försäljningen av MIG-plan till USA 1997. Han dömdes till 10 års fängelse men överklagade flera gånger och

efter påtryckningar från bland annat Ryssland och en veritabel ping-pong-match mellan olika domstolar, släpptes han slutligen i juli 2007. Det plötsliga beslutet att släppa Pasat är omdiskuterat och omgärdas av rykten om att Moldavien i själva verket skulle ha fått någon slags uppgörelse i utbyte, från Ryssland angående Transnistrien. Pasat har senare anmält fallet till ECHR.

Det finns inga säkra uppgifter på att ofrivilliga försvinnanden skulle förekomma i Moldavien.

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer likaså i *Transnistrien* som ett sätt för regimen att slå till mot regimkritiker. De två kvarvarande medlemmarna av *Ilaşcu-gruppen* släpptes dock under sommaren. Dessa var medlemmar i det kristdemokratiska pro-rumänska partiet och arresterades 1992 samt dömdes året därpå för mord på två transnistrisk tjänstemän. Det saknas tillförlitliga uppgifter om politiska fångar i Transnistrien.

Det finns inga formella restriktioner för medborgarnas in- och utrikesresor i Moldavien. Sedan Rumäniens inträde i EU och införandet av viseringskrav vis-à-vis Moldavien har det emellertid blivit allt svårare för moldaviska medborgare att resa in i EU via Rumänien på laglig väg. Tvångsexil är förbjuden och förekommer heller inte. Däremot kan underhållsskyldiga hindras från att emigrera, liksom i sällsynta fall personer som har tillgång till statshemligheter.

Resor mellan *Transnistrien* och övriga Moldavien sker relativt obehindrat för vanliga medborgare, även om transnistrisk myndigheter ibland söker begränsa resandet till och från regionen och gränsvakter ofta genomsöker ut- och inpasserande fordon. Representanter från den moldaviska regeringen och från OSSE nekas däremot ibland inträde i Transnistrien, liksom medlemmar av enskilda organisationer. Lantbrukare i vissa moldaviska byar i Dubosari-området, som inte kontrolleras av den transnistrisk regimen har hindrats från att bruka sina åkrar (som ligger på separatistkontrollerade områden utanför byarna) eller hindrats från att transportera sin skörd hem till byarna. Man har även hindrats att sälja sina varor.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Den moldaviska författningen föreskriver rättsväsendets oberoende och att medborgarnas mänskliga rättigheter skall respekteras. Moldaviens rättsystem har dock ännu en god bit kvar innan det kan sägas vara väl fungerande och oberoende. Anklagelser om att domstolsväsendet och dess företrädare är korrupta och utsätts för otillbörliga påtryckningar, från såväl åklagarämbetet som regeringsföreträdare, är vanligt förekommande. Det finns rapporter om att såväl åklagare som domare tagit emot mutor i utbyte mot sänkta straff. Enligt en ny lag som antogs i november är domarna skyldiga att deklarera sina

inkomster men inte skyldiga att rättfärdiga dessa, något som hade föreslagits i en tidigare version. Även resursbrist och låga löner gör det svårt för domarna att vara oberoende. Enligt en rapport från *American Bar Association/Rule of Law Initiative*² utgör korruption och inblandning i rättsväsendet bland de allvarligaste problemen i Moldavien.

På förslag av det så kallade magistraternas högsta råd, *Council of Supreme Magistrates, CSM*, utnämner presidenten domare för en femårsperiod. Mandatet kan förlängas ytterligare tio år och därefter fram till pensionen. Sedan 2000 krävs det att domarna genomgår vidareutbildning och en tentamen. Flera av de, enligt kritiker, mest effektiva domarna har sedan president Voronins tillträde bytts ut mot mer ”regeringsvänliga” personer. CSM själv tillbakavisar denna kritik

Det moldaviska rättsväsendet består av tre instanser, motsvarande tingsrätt, hovrätt samt Högsta domstolen. En särskild författningsdomstol övervakar lagstiftningens förenlighet med författningen. Den anses vara den enda som är relativt självständig. Det finns ett militärt rättssystem, vars domstolar har ungefär samma tvivelaktiga rykte som de civila. Under 2007 rapporterade militära åklagarmyndigheten dessutom om 13 fall av kränkande behandling inom försvaret.

Riksåklagarämbetet är en självständig juridisk myndighet ansvarig inför parlamentet som svarar för undersökningar av polisen samt för översyn av brottsundersökningar och åtalsframställningar inför domstol. Åklagare utfärdar tillstånd för husundersökningar. I strid med författningen förekommer elektroniska avlyssningar och icke-auktoriserade husrannsakingar.

Polisväsendet är uppdelat i regionala och kommunala kommissariat som lyder under inrikesministeriet. Korruption inom polisväsendet är ett stort problem. Under 2005 prövades 190 brottmål mot poliser för mutor, stöld och maktmissbruk.

Enligt lagen måste myndigheterna informera den häktade om anledningen och misstankarna mot densamme. Detta sker dock inte alltid. Misstänkta får hållas häktade utan åtal under max 72 timmar före förhandling, något som inte alltid respekteras. Efter att åtal väckts kan under särskilda omständigheter en misstänkt släppas fri. Lagen medger även frisläppande mot borgen. Författningen medger häktning i högst 30 dagar med möjlighet till förlängning till 12 månader under särskilda omständigheter efter beslut av domstol. Trots detta är det fortfarande vanligt med häktningstider på flera månader upp till ett år. Enligt IRP förekommer det att minderåriga befinner sig häktade så länge som 18 månader.

---

² Report on the Indexes of Justice Reform for Moldova, juni 2007

Den åtalade har rätt till en försvarsadvokat och en ny lag om rättshjälp antogs under året där alla åtalade som inte har egna medel garanteras snabb juridisk hjälp och alla andra upp till en timmas konsultation. Lagen öppnar även upp för ett varierande utbud av försvarare bestående av dels allmänna, dels representanter för enskilda organisationer.

Enligt såväl Amnesty som OSSE som genomfört så kallad domstolsövervakning, respekteras inte alltid vittnens och offers. Uppskjutna rättegångar och förseningar är vanligt liksom rättegång där parterna inte är närvarande eller representerade.

Enligt författningen har den åtalade rätt till besök av familjemedlemmar samt rätt till tolk liksom möjlighet att ta del av handlingarna rörande sitt eget fall. Till följd av bristande resurser får i praktiken häktade med behov av tolk ofta sina förhandlingar uppskjutna. Rättegångar är generellt offentliga men till följd av brist på rättssalar avgörs många ärenden i domarnas rum. Offentlig information om rättegångar ges sällan trots att lagen föreskriver detta. Enligt en ny lag som antogs i november 2007 ska beslut av domare och domstolar publiceras på Internet för att öka öppenheten senast per den 1 januari 2010.

Det saknas information om skillnader mellan mäns och kvinnors tillgång till rättsväsendet men då kvinnans ställning generellt är svagare i Moldavien och brott mot kvinnor t ex i allmänhet inte ses lika allvarligt, är det sannolikt att de även i detta sammanhang utgör en utsatt grupp.

Det finns inget särskilt rättssystem för minderåriga utan dessa prövas oftast i vanliga domstolar och skickas ofta till samma fängelser som vuxna. Det finns dock särskilda domare för minderåriga i alla regioner men dessa saknar inte sällan nödvändig kunskap och erfarenhet. En rapport från åklagarmyndigheten visar att rättsprocesser initieras även mot minderåriga som inte uppnått straffbar ålder. Ofta informeras heller inte barnens föräldrar vilket omöjliggör för dem att delta i rättegången. Enligt IRP i Chisinau fanns det i januari 2007 124 minderåriga i fängelse, en minskning jämfört med föregående år.

En ny kriminallag trädde i kraft 2003. Ändringar i strafflagen 2006 introducerade en ny syn på straffskalan och gav möjlighet till individuella bedömningar. I och med detta halverades straffen för minderåriga. Maxstraff är 12 år för minderåriga (30 för övriga) och vid upprepade domar 15 år (35 år). För mindre brott introducerades möjligheten att ej utdöma fängelsestraff för minderåriga. Minderåriga får hållas i förvar högst 24 timmar.

Det finns en statligt finansierad ombudsmannainstitution, med tre ombudsmän utsedda av parlamentet vid *Centret för mänskliga rättigheter* dit medborgare kan

vända sig för att anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna. Enskilda organisationer och oppositionspolitiker kritiserar som tidigare nämnts centret för att inte vara tillräckligt aktivt med att rapportera brott och föreslå lösningar. Det finns vidare ett permanent utskott i parlamentet för mänskliga rättigheter och nationella minoriteter, vars medlemmar anses vara relativt aktiva.

Moldavien har hittills fällts hela 103 gånger i Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg och ytterligare ett stort antal mål är under behandling. En majoritet av dessa är från 2001-2007 och under 2007 avkunnades domar mot Moldavien i 58 fall. Hittills har landets dömts att betala ut bortåt 2 miljoner euro i skadestånd. Målen handlar om bland annat omkränkningar av press- och yttrandefriheten, olaga frihetsberövanden, omänsklig behandling och kränkningar av rätten till rättvis rättegång och rätten att överklaga. För att förhindra att Moldavien fälls ytterligare gånger skall en särskild nationell mekanism inrättas för att undersöka medborgares petitioner. OSSE mottar omkring 300 anmälningar om brott mot de mänskliga rättigheterna årligen. Klagomål kommer från såväl grupper som individer. Även Amnesty International får rapporter om flera fall av misstänkta övergrepp, bland annat av tortyr i fängelser. Efter att Moldavien i december ratificerade det fakultativa protokollet till FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, kan moldaviska medborgare nu även vända sig till FN:s kommitté för mänskliga rättigheter.

Enligt *Transparency International* hamnar Moldavien i år på 111:e plats (av totalt 180 länder) avseende Corruption Perception Index 2007 vilket utgör en försämring jämfört med föregående år (79 av 163 länder). Vissa reformer har lanserats för att bekämpa korruption under de senaste åren, men den politiska viljan är svag och processen går långsamt. Det finns en moldavisk myndighet för att bekämpa ekonomisk brottslighet och korruption, *Center for Combating Economic Crimes and Corruption*, men denna har själv varit föremål för en korruptionsskandal.

I *Transnistrien* uppges myndigheterna ha frihetsberövat regimkritiker i flera månader. Invånarna i Transnistrien har ingen möjlighet att överklaga domslut från lokala eller regionala domstolar till högre juridiska instanser i Moldavien eller utomlands (till exempel Europadomstolen). Mänskliga rättighetsorganisationen *Promo-LEX* arbetar med juridisk assistans åt moldaviska lantbrukare på den transnistrisk sidan och uppger att man faktiskt lyckats få rätt i domstol i vissa fall.

7. Straffrihet

Det förekommer alltjämt många uppgifter om att misshandel och kränkningar av de mänskliga rättigheterna från exempelvis polisens och fängsvårdarens sida sällan leder till utredningar eller åtal. Under året dömdes dock tre poliser till

fängelse för att ha misshandlat en kvinna vilket uppges vara första gången fängelsestraff utdöms. Tidigare har endast sanktioner utfärdats i dylika fall.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet med mera

Den moldaviska författningen garanterar yttrande- och mediefrihet men landet har fortfarande en lång väg att gå innan situationen vad gäller såväl press- som mötesfrihet kan anses tillfredställande. En försämring har noterats de senaste åren och i en rapport³ från augusti 2007 omnämns moldavisk press som ”icke-fri”. I praktiken kontrolleras media, särskilt TV, men även radio och tidningar, av regeringsmakten.

Moldavien hamnar på plats 81 av 169 länder enligt *Press Freedom Index*, Reportrar utan gränser rankning av pressfriheten i världen 2007, vilket innebär en uppgång jämfört med föregående år (plats 85). Det råder fortsatt en ohälsosam fokusering i massmedia på presidenten men även på andra politiker såsom premiärministern och talmannen som tillhör det styrande partiet. Dessa personer bevakas utan kritisk granskning vilket tar utrymme från rapportering om vad som händer i övrigt i samhället. Samtidigt framställs företrädare för oppositionen i mindre god dager, något som var tydligt under kampanjen till lokalvalen,

En ny audiovisuell lag antogs 2006 och sågs som ett steg i rätt riktning. Det nya sk "sändningsrådet" (*Coordinating Council of Audiovisual*), CCA består av nio medlemmar som kan nomineras av politiska partier eller civila samhället och sen väljas av parlamentet.⁴ Det har varit upprepade konflikter kring ledarskapet och sammansättningen av rådet. Enligt en rapport författad av flera enskilda organisationer och publicerad i juli⁵, har inte den nya lagstiftningen medfört förväntade förändringar av de demokratiska principerna för reglering av tv- och radiosändningar. Implementeringen av lagen går långsamt och försvåras av politisk inblandning. CCA har inte kunnat verka som ett oberoende organ och garant för allmänhetens intresse och den parlamentariska kommittén har inte tagit till sig den kritik som riktats från det civila samhället. Europarådet konstaterar i en rapport 2007 att media i Moldavien fortfarande har en lång väg att gå. .

Radio- och telebolaget *Teleradio Moldova – TRM* som täcker större delen av landet omvandlades 2004 till ett allmänt bolag men även här har implementeringen utsatts för stark kritik såväl från lokala medieorganisationer som från bland annat EU, USA, Europarådet och OSSE. Omvandlingen har varit långsam och det övervakningsråd som tillsattes anse inte ha bidragit till

³ Euromonitor syftar till att utvärdera uppfyllande av EU-MD Action Plan och publiceras av Association for Participative Democracy, ADEPT och Expert-Grup

⁴ Det sittande rådet består av fem kandidater föreslagna av kommunistpartiet, tre av kristdemokraterna och en av demokratiska partiet.

⁵ *Association for Electronic Press in Moldova, APEL*

utvecklingen av ett reellt public service organ. Oberoende medieorganisationer som granskat TRM:s sändningar anser att regeringen och regeringspartiet ges oproportionerligt stort utrymme i förhållande till oppositionen i nyhetssändningar och samhällsprogram och ofta framställs i ett mer fördelaktigt ljus. TRM har för 2008 aviserat ett moderniseringsprogram omfattande personalnedskärningar samt ökad sändningstid.

Ett fåtal oberoende radio- och TV-stationer finns och har ökat i antal, men ingen av dem har täckning över hela landet. De flesta radiostationer återsänder program från Rumänien och Ryssland och det lokala utbudet är begränsat. Från officiellt hålls sägs det emellertid att man söker motverka dominansen av utländska bolag. I september beslutade CCA att stoppa rumänska TVR1:s sändningar då bolaget uppgavs ej ha betalt sina skulder. Licensen gavs istället till ett brittiskt bolag. TVR, som innehar licens fram till 2011, har beslutat stämma CCA. *Den europeiska journalistfederationen, EFJ*, har tillsammans med inhemska medieorganisationer kritiserat CCA:s beslut.

Kabel- och satellit-TV samt tillgång till Internet är snabbt växande källor till information, även om dessa tjänster är för dyra för de allra flesta moldavier. Tillgången till Internet är inte reglerad och utbudet växer.

Medan TV-utbudet är relativt ensidigt, presenteras olika politiska åsikter och kommentarer framför allt i tryckta media. Såväl nationella som lokala myndigheter jämte politiska partier, organisationer och fackförbund äger tidningar och tidskrifter. De flesta har en upplaga på under 15 000. Det finns ett fåtal oberoende tidningar men dessa når inte ut till de bredare befolkningsgrupperna. Ett stort problem för många, och i synnerhet de oberoende, tidningarna är de höga kostnaderna för papper, distribution och tryckning. Det finns få tryckerier, varav det ena ägs av kommunistpartiet och det andra av personer stående kristdemokraterna nära, och bara ett enda distributionsföretag, vilket ägs av staten.

Förtal är sedan förra året inte längre straffbart men det är fortfarande möjligt att söka skadestånd på civilrättsliga grunder, en möjlighet som ofta utnyttjas för att tysta kritiska media. Enligt ett lagförslag som nyligen antagits av regeringen skall konstitutionen ändras så att kritik av staten och dess ledare inte heller ska vara straffbart. Författningen förbjuder censur, men lagstiftning mot ärekränkning eller orsakande av moralisk skada (artikel 16 civillagen) har lett till att journalister ofta idkar självcensur för att undvika åtal eller skadestånd.

Efter valet 2005 upphörde den statliga finansieringen av två nationella dagstidningar vilka såldes ut i enlighet med ett löfte till oppositionen. Tidningarna fortsatte som oberoende men behöll sin regimvänliga hållning. Regeringen hindrar inte utgivningen av utländska tidningar (främst rumänska

och ryska) men dessa läses inte av särskilt många till följd av höga priser. Lagen förbjuder dock inhemska publikationer att ta emot stöd från utlandet. I praktiken har dock stöd utgått till tidningar från rumänska regeringen, men inga tidningar har hittills åtalats för detta. Vad gäller akademisk frihet har forskare, lärare och studenter protesterat mot utbildningsministeriets beslut att införa en ny historieundervisning i Moldavien som man anser vara ”xenofobisk och anti-rumänsk”.

Enligt lag råder församlings- och föreningsfrihet i Moldavien. Privata organisationer och politiska partier måste enligt lagen registreras hos justitieministeriet, vilket hittills ingen nekats. Däremot förekommer det att denna process försvåras som för den nybildade *European Movement* inför lokalvalen. Till följd av detta hann man inte registrera sina kandidater i tid. Organisationer som i sina program är emot politisk pluralism och rättsstaten eller Moldaviens suveränitet, oberoende och territoriella integritet, är inte tillåtna. Pro-rumänska partier hävdar att detta syftar till att hindra deras verksamhet.

Vad gäller religiösa samfund innehåller lagen vissa restriktioner. Officiellt finns ingen statsreligion men den moldaviska ortodoxa kyrkan behandlas bättre än övriga samfund. Nyligen har ny lagstiftning antagit som bekräftar den moldaviska ortodoxa kyrkans ”ursprungliga roll” i Moldaviens kultur och historia, något som väckt kritik. Lagen säger att även religiösa grupper skall registreras vid State Service for Religions (SSR). Oregistrerade religiösa grupper kan ej äga mark eller erhålla byggnadstillstånd för kyrkor eller kloster. Det har förekommit att såväl kristna samt muslimska samfund mötts av byråkratiska hinder för registrering. Lagen förbjuder försök att omvända någon med våld eller maktmissbruk, men inga rättsliga åtgärder har vidtagits i förekommande fall.

Enligt gällande lag skall tillstånd för anordnande av demonstrationer sökas hos och utfärdas av respektive borgmästarkontor. Ett nytt förslag till möteslag som utarbetats i samarbete med bland andra OSSE innebär att det skulle räcka med att lokala myndigheter informeras om en planerad demonstration, uppges ha stoppats av justitieministeriet.

Enligt CDO brister respekten för de mänskliga rättigheterna i Moldavien vad gäller bl a gäller barns rättigheter, rätt till egendom, mötesfrihet och yttrandefrihet. I slutet på året sade president Voronin att hela 11 lagar var föremål för godkännande inom kort, däribland lagen om mötesfrihet.

I *Transnistrien* är massmedia regimkontrollerade och starkt censurerade. Det finns två mindre, oberoende tidningar, en i Bender och en i Rybnitsa som dock trakasseras när de kritiserar myndigheterna. Andra tryckta media har liten upplaga och förekommer vecko- eller månadsvis. Hot och trakasserier av

journalister förekommer. Tillgången till västerländska media är mycket liten och moldaviska tidningar finns att tillgå främst i centralorten Tiraspol. För första gången på tio år uppgavs att den moldaviska privata TV-kanalen NIT under hösten skulle börja sända även på transnistriskt område.

I allmänhet tillåts inte heller offentliga möten i Transnistrien, såvida de inte är till stöd för regeringen. I de fall då tillstånd har beviljats, har deltagarna ofta utsatts för trakasserier. Under året har det transnistriskaste kommunistpartiet flera gånger hållit demonstrationer varpå dess ledare arresterats.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Presidenten utses av parlamentet och denne utser i sin tur premiärministern. Kommunistpartiet har en fortsatt stark ställning, om än något i avtagande efter oppositionens framgångar i lokalvalen i juni 2007, och i praktiken kontrollerar president Voronin såväl regering som parlament.⁶ OSSE:s bedömning av lokalvalen var att de uppfyllde de flesta internationella krav men brister fanns vad gäller registreringen av kandidater och deras tillgång till utrymme i media. Inhemskt enskilda organisationer kallade valet ”fritt men inte rättvist”. Nästa parlamentsval hålls 2009. En ny lag om statliga bidrag till politiska partier har antagits men kommer ej träda i kraft förrän *efter* dessa val.

Moldavien är ett starkt centralstyrt land och den lokala demokratin och självstyret uppvisar klara brister. Under 2003 genomfördes en mycket kritiserad reform av den administrativa territoriella indelningen av landet, genom vilken mycket små enheter infördes vilket i realiteten innebar en försvagning av det lokala självstyret. Det är också en mer eller mindre oskriven regel att kommuner vars borgmästare tillhör det styrande partiet, har större möjlighet att erhålla statlig finansiering för sin verksamhet än de kommuner som styrs av oppositionen. I den södra provinsen Gagauzien, råder lokalt självstyre, med en folkvald guvernör, så kallad bakshan, och en folkförsamling.

Det finns inga restriktioner för minoriteter att delta i det politiska livet. Personer tillhörande minoriteterna är emellertid i allmänhet fortfarande dåligt representerade i offentliga institutioner i Moldavien. I regeringen finns tre medlemmar från landets minoriteter och i parlamentet 26⁷. Kristdemokratiska partiet hade två romska kandidater i lokalvalen. Gagauziska företrädare anser att lagen om politiska partier utestänger etniskt baserade partier som företräder geografiskt koncentrerade grupper, såsom gagauzerna, från parlamentet.

Nyligen infördes ändringar av medborgarskapslagen vilka förbjuder dubbelt medborgarskap för innehav av högre offentliga ämbeten.

⁶ Parlamentets 101 mandat fördelas på kommunistpartiet 56, Alliansen Vårt Moldova 23, Demokratiska partiet 8, Socialliberala partiet 3 samt Kristdemokratiska folkpartiet 11.

⁷ Ryssar, ukrainare, bulgarer, azerier och gagauzier

Det finns inga formella restriktioner för kvinnor att delta i det politiska livet i Moldavien. Kvinnor är dock kraftigt underrepresenterade, särskilt i ledande befattningar. Det finns för närvarande två kvinnor i regeringen och endast 21 av 101 parlamentsledamöter är kvinnor.

I *Transnistrien* är oppositionen starkt undertryckt. Viss förändring tycks ha skett under året då det transnistriskaste kommunistpartiet genomfört demonstrationer mot höjda priser på el och försämrade levnadsstandard. I mars greps partiets ledare Oleg Horjan och dömdes till ett och ett halvt års fängelse. Han fick dock stöd från det ryska kommunistpartiet och släpptes villkorligt ett halvår senare. Likaså det transnistriskaste socialdemokratiska partiet uppger sig vara utsatt för trakasserier. Möjligheten att fritt i val uttrycka sin politiska vilja är starkt begränsad. Politiska partier och ungdomsorganisationer som av olika anledningar misshagar utbrytarregionens ”president” Smirnov, upplöses. I juli antog Europaparlamentet för tredje gången en resolution om Transnistrien där bristen på respekt för mänskliga rättigheter i regionen samt fortsatta repressalier av oberoende media och civila samhället.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Den ekonomiska situationen har lett till arbetslöshet vilket gjort att fler människor har flyttat utomlands eller tvingats in i den gråa ekonomin. Officiellt är arbetslösheten cirka 5 procent men i realiteten är siffran sannolikt högre även om en stor del av arbetskraften flyttat utomlands. Arbetslöshet drabbar i mycket större utsträckning män än kvinnor och är större i städerna än på landsbygden.

Den lagstadgade maximala arbetstiden är 40 timmar per vecka, med kompensation för övertid och med minst en ledig dag/vecka. De civila myndigheterna, liksom militären, har möjlighet att under särskilda förhållanden, införa tvångsarbete för befolkningen för att mobilisera och för att utveckla ekonomin.

Minimiåldern för anställning är 18 år, men 16-18-åringar kan anställas under särskilda villkor. Lagen reglerar förutsättningarna för barnarbete inklusive antal arbetstimmar och föreskriver 10 till 15 års fängelse för personer som bryter mot densamma. En ny strafflag från 2003, ger ytterligare skydd mot barnarbete. Ändå förekommer barnarbete liksom handel med barn för såväl arbete som tiggeri. Till följd av svåra ekonomiska förhållanden, särskilt på landsbygden, skickar föräldrarna ofta barnen att arbeta på fälten eller till annat arbete. Myndigheterna har inte lyckats motverka detta.

Enligt ILO arbetar så många som 70 procent av barnen inom jordbruket. Moldaviska myndigheter uppgav att 660 minderåriga var yrkesverksamma under 2006, de flesta inom industrin samt inom jordbruket men sannolikt är dessa siffror underrapporterade. Moldavien undertecknade under året konventionen om förbud av och omedelbara åtgärder för att utrota de värsta formerna av barnarbete.

Moldaviska arbetsinspektionen, LIO ansvarar för att hälso- och säkerhetsföreskrifter följs. Anställda har rätt att vägra arbeta under dåliga villkor men inga fall av klagomål har hittills rapporterats. Den ekonomiska situationen gör att företag tummar på säkerhetsföreskrifterna och enligt LIO inträffade 295 arbetsrelaterade olyckor under de första tio månaderna 2006 och 35 dödsfall. Moldavien är medlem i ILO sedan 1992 och har ratificerat de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter:

- Förbud mot tvångsarbete (1993 och 2000)
- Förbud mot barnarbete (1999 och 2002)
- Icke-diskriminering i arbetslivet (1996 och 2000)
- Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (1996)

Moldavien har nyligen ratificerat konventionen avseende säkerhet och hälsa i arbetet och en ny lag är under utarbetande. Moldavien har inte ratificerat flera andra av ILO:s konventioner t ex om ledighet per vecka, den om nattarbete och deltidarbete. Moldavien har inte heller ratificerat FN-konventionen om migrantarbetare.

Varje anställd har rätt att vara fackligt ansluten och ungefär hälften av arbetskraften tillhör en fackförening. Facken har rätt att förhandla kollektivt och lönerna bestäms av en kommission med representanter för regering, arbetsgivare och fackliga representanter. Ett nybildat förbund *Labor Union of Public Services and Authorities of Moldova, USASP* uppger att de vägrats registrering hos justitieministeriet. Anställda inom regeringen, samt centrala verksamheter är undantagna från den allmänna strejkrätten.

En ny arbetsmarknadslag, med syfte att bättre harmonisera den moldaviska lagstiftningen med landets internationella åtaganden, antogs 2003 och innehåller flera artiklar som följer konventionen mot diskriminering. Diskriminering på grund av hudfärg nämns dock ej i lagen. Moldavien har ännu inte ratificerat konventionen om rehabilitering och arbete för funktionshindrade.

Ojämligheten mellan olika grupper fortsätter stiga och skillnaden är stor mellan å ena sidan större städer som Chisinau och Balti och å den andra landsbygden. 40 procent av den aktiva befolkningen är verksam i jordbrukssektorn.

Kvinnors lön ska i princip vara densamma som mäns för lika arbete, men kvinnors löner uppgår i realiteten i genomsnitt till 70-80 procent av männens. Moldavien antog en nationell jämställdhetsplan för 2003-2005 för att förhindra diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Författningen garanterar en rad rättigheter vad gäller hälsovård. I praktiken gör dock den allmänt svåra ekonomiska situationen att hälsovården lider brist på resurser. Särskilt på landsbygden är tillgången till sjukvård begränsad. Det är naturligtvis lättare för personer med pengar eller inflytande att få adekvat vård. Romer har sämre tillgång till sjukvård p g a sämre ekonomisk situation samt bl a svårigheter att kommunicera.

Det råder brist på läkemedel och medicinsk utrustning i Moldavien. Statens utgifter på hälsoområdet ligger på 7,4 procent av BNP (2004). Ett allmänt och obligatoriskt sjukförsäkringssystem infördes under 2004. Enligt det nya systemet betalar arbetstagare och arbetsgivare två procent var av arbetstagarens lön till i sjukförsäkring. Användandet av offentlig vård har ökat sedan införandet av den nya försäkringen och myndigheterna hävdar att mortaliteten sjunker. Staten finansierar sjukvårdsförsäkringen för icke arbetande, såsom pensionärer, handikappade, barn och studenter. Någon skillnad i rätten till hälsovård baserad på kön har inte kunnat konstateras.

12. Rätten till utbildning

Skolutbildningen i Moldavien ska vara gratis och obligatorisk från sex till 15 år. De bättre skolorna är dock i praktiken förbehållna dem som kan betala för sig. Bristande resurser och föråldrade läroböcker gör utbildningen otillräcklig. Trots att utbildning står för bortåt en fjärdedel av statens årliga utgifter är de flesta skolor nedgångna och många saknar värme och rinnande vatten. Avgifter tas ut till exempel för renovering av skolbyggnader, värme eller tillägg till lärarnas löner. Många elever slutar skolan i förtid, särskilt på landsbygden och i romska familjer därför att familjen saknar pengar för kläder och böcker samt att barnen behövs för arbete på gården.

Antalet elever har sjunkit under de senaste åren och ca 10 procent av barnen i skolåldern går inte i grundskolan. 4 procent av den vuxna befolkningen är icke läskunniga (2005).

Cirka 30 procent av befolkningen på regeringskontrollerat område är ryssar eller ukrainare, mindre grupper talar bulgariska. Personer tillhörande minoriteterna har rätt till undervisning på sitt eget språk och lagen ger föräldrar rätt att välja på vilket språk deras barn ska undervisas: rumänska, gagauziska

eller ryska. Undervisning i ryska språket är obligatorisk i den moldaviska skolan och ryska är ett vanligt kommunikationsspråk. Bara barn från till exempel judiska, polska eller tyska familjer kan få studera sitt respektive språk som ett separat ämne. Romer är den enda folkgrupp som inte har möjlighet till utbildning på sitt egna språk, *romani* och utsätts för diskriminering och segregering på alla utbildningsnivåer.

Situationen i de *transnistrisk*a skolorna är sämre än i de moldaviska, både materiellt och vad beträffar innehållet i undervisningen. De sex skolor som ännu har undervisning på moldaviska med latinskt alfabet och som följer den moldaviska läroplanen, utsätts fortsatt för trakasserier från myndigheterna, som vill återinföra det kyrilliska alfabetet. Dessa skolor, som finansieras av det moldaviska utbildningsministeriet, betraktas som privatskolor av de transnistrisk a myndigheterna och måste därför betala höga avgifter för hyra, skolbussar etc. Inför skolstarten i augusti 2005, efter förhandlingar ledda av OSSE, registrerade transnistrisk a myndigheter de skolor i regionen som använde latinskt alfabet. Problemen har dock i viss mån fortsatt för bl a ett gymnasium i Grigoriopol som sedan 2002 tvingas hålla sin undervisning i byn Dorotcaia, på moldaviskt kontrollerat område i avsaknad av godkännande av den transnistrisk a regimen. I augusti i år stoppades dessutom en leverans av 900 skolböcker från moldavisk utbildningsministeriet avsedda för ett gymnasium i Tiraspol.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Trots en årlig tillväxt på nära 7 procent är Moldavien fortfarande ett av de fattigaste länderna i Europa, med den lägsta inkomsten per capita. Den moldaviska ekonomin drabbades mycket hårt av det ryska importförbud för moldaviska jordbruksprodukter, framför allt vin, som infördes 2006 men som nu officiellt har börjat hävas. Ryssland har dessutom höjt gaspriset kraftigt under senare år.

Moldavien ligger på plats 111 av 177 länder enligt *Human Development Index* för 2007/2008. 30 procent av befolkningen beräknas leva under fattigdomsgränsen⁸ och även om de flesta moldavier har både bostad och tillgång till mat kan förhållandena, särskilt på landsbygden, vara mycket svåra. Enligt *FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations* led omkring 11 procent av befolkningen av undernäring 2006, vilket innebär en minskning jämfört med tidigare år men är högre än i övriga OSS. Under vintern finns det ofta inte tillräckligt med bränsle för att värma husen. I huvudstaden Chisinau är levnadsstandarden högre än på landsbygden, men även här drabbar vintern de sämst rustade. Pensionärerna är en särskilt utsatt grupp. Bland de etniska minoriteterna har romerna som grupp det sämst ställt.

---

⁸ Euromonitor 3rd quarter 2007

Det beräknas att mellan 15 och 25 procent av befolkningen, arbetar utomlands. Många moldavier är beroende av de pengar som släktingar och vänner utomlands skickar hem. Enligt IMF kan man skönja en viss tendens mot att remitteringarna från utlandet så smått börjar att investeras och inte enbart gå till konsumtion.

Den 1 januari 2007 blev Rumänien och Bulgarien EU-medlemmar vilket betydde att Moldaviens frihandelsavtal med dessa länder upphörde. Detta tillsammans med att viseringskrav infördes för inresa till Rumänien har försvårat för handeln liksom för resandet i allmänhet. Exporten till dessa två länder stod tidigare för drygt 10 procent av Moldaviens export. Under hösten förhandlade Moldavien med EU om sk autonoma handelspreferenser, ATP som troligen kommer att införas under 2008.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Trots att kvinnor enligt författningen har samma rättigheter som män, saknas uttryckliga förbud eller sanktioner mot diskriminering av kvinnor i lagstiftningen. Kvinnor innehar emellertid inte i lika hög grad kvalificerade jobb. Särskilt på landsbygden, där tillgången till hälsovård och utbildning är sämre, har kvinnor det svårt och statistiken visar att kvinnors hälsa på senare år har försämrats i Moldavien.

En jämställdhetslag trädde i kraft i februari 2006. Den innehåller skrivningar om sexuella trakasserier, som är ett vanligt problem, samt ett krav på 30 procent kvinnor i parlamentet, via kvotering om nödvändigt. Vid parlamentsvalet 2005 tillföll 21 av de 101 platserna kvinnor. Endast 2 av de 19 medlemmarna i regeringen är kvinnor. En nationell handlingsplan finns för främjande av jämställdhet 2006-2009. Inom ett projekt som drivs av UNIFEM, bildades under året ett *Media Consortium for Gender Equality*

2005 anslöt sig Moldavien till en Europarådsdeklaration om att bekämpa våld mot kvinnor och barn. Samma år undertecknades Europarådskonventionen om bekämpande av människohandel. Våld och övergrepp mot kvinnor i hemmet är dock ett utbrett problem och ses som en bidragande orsak till att unga kvinnor söker sig till arbete utomlands.

Kvinnor som utsatts för våld inom familjen har rätt att gå till domstol, men har i praktiken små möjligheter till upprättelse och skydd. Det finns inga särskilda skrivningar i strafflagen som reglerar misshandel eller våldtäkt mellan makar och anmälningar av sådana brott leder sällan till åtal. Straffsatserna för

kvinnomisshandel är låga, maximalt sex månader. Ett problem är att män och kvinnor, av ekonomiska skäl efter en skilsmässa ofta tvingas fortsätta leva tillsammans.

I Moldavien är prostitution civilrättsligt straffbart med böter eller "administrativt frihetsberövande" upp till 30 dagar. Prostitutionen är dock utbredd och sexindustrin ökar. Handel med kvinnor och barn är ett allvarligt och påtagligt problem i landet. Enligt OSSE minskar handeln totalt sett numera men däremot har människohandelsströmmarna under senare tid förändrats. Moldavien har förbättrat sin position internationellt och befinner sig inte längre i gruppen med afrikanska länder. Enligt den lokala enskilda organisationen *La Strada* utsätts dock 1.500 moldaviska medborgare för trafficking varje år, så många som 90 procent för sexuella ändamål. 15 procent är under 16 år. Inhemska och internationella ligor bedriver en omfattande handel med moldaviska kvinnor för prostitution i främst Ryssland, Turkiet och Mellanöstern.

Moldavien var tidigare enligt IOM, *International Organization for Migration*, det vanligaste ursprungslandet när det gäller människohandel av kvinnor och barn för prostitution i nämnda länder. 12 procent av offren är under 18 år. Förr var det typiska offret en ung kvinna som utnyttjades för sexuella ändamål men under de senaste åren har handeln med barn och så kallad familjemänniskohandel, då familjer skickas utomlands för att tigga åt sina uppdragsgivare, ökat. Antalet män som utsätts för trafficking för jordbruksarbete i t ex Baltikum och OSS, uppges öka.

IOM, OSSE, Rädda Barnen och flera enskilda organisationer bedriver förebyggande och annan verksamhet avseende människohandel i Moldavien. Även regering och myndigheter har på senare år börjat vidta åtgärder mot människohandel. Det finns sedan 2001 en nationell handlingsplan för bekämpande av människohandel och en ny är under utarbetande för 2007-2009. En kommitté mot människohandel har skapats på regeringsnivå, liksom lokala kommittéer i varje region. Skyddet av offer utsatta för människohandel är dock otillräckligt. Lagstiftningen mot människohandel skärptes i den nya strafflagen som antogs 2003. 2005 antogs en lag om bekämpande av människohandel som föreskriver gratis socialt omhändertagande av offer för människohandel, inklusive ett paket av medicinska och psykiatriska tjänster, id-kort och uppehållstillstånd, juridisk hjälp och utbildning samt hjälp att finna jobb.

Utbildningen på polishögskolan inkluderar numera ett moment om bekämpning av människohandel, vilket utvecklats av *La Strada*. Det finns även ett nationellt center för arbete mot människohandel (*Center to Combat Trafficking*)

som stöds av USA. Människohandel är ett brott som skall leda till stränga straff, från 7 års fängelse till livstid.

Utbredd korruption och bristande resurser gör dock att gränsbevakning samt polisiära och rättsliga insatser mot människohandel är otillräckliga, särskilt i *Transnistrien*. Genom detta icke-regeringskontrollerade området bedöms smuggling av såväl människor som vapen, droger mm vara mycket omfattande. Det är emellertid svårt att få fram tillförlitliga uppgifter på hur omfattande just människosmugglingen är. Ett avtal som reglerar gränsbevakningen mellan Moldavien och Ukraina samt EU:s gränsövervakningsmission EU-BAM anses dock ha varit framgångsrikt.

15. Barns rättigheter

I Moldavien finns en omfattande lagstiftning för skydd av barn. En ny familjelag trädde i kraft under 2002 och en nationell strategi för skydd av familjer och barn antogs i juni 2003. Det finns moderskapspenning, liksom bidrag till familjer med många barn. Regeringen ger även särskilda bidrag till barn från utsatta familjer för skolmateriel. Vidare innehåller socialförsäkringssystemet särskilda medel för vård av barn. Ansvaret för barnomsorg delas dock av flera ministerier och myndigheter, vilket minskar effektiviteten och transparensen. Det finns en politisk vilja att angripa problemen och bl.a. verka mer preventivt för att förhindra att barn lämnas bort av sina föräldrar, men liksom på många andra sociala områden saknas resurser och tillräckliga kunskaper.

Omkring 12 000 barn beräknas leva inom någon form av institution.⁹ Inte alla barn på institution är föräldralösa. Många ekonomiskt utsatta väljer helt enkelt att lämna bort sina barn. I avsaknad av en fungerande socialpolitik och ett fungerande socialförsäkringssystem används ofta barnhem som en ersättning för barnomsorg. 31 procent av alla barn mellan 0 och 14 år lever med enbart en förälder medan 40.000 uppges vara övergivna av föräldrarna och leva antingen hos någon släkting, på någon institution eller på gatan i Moldavien eller utomlands. Visst arbete med att lägga ner stora institutioner har skett, främst vad gäller de yngsta barnen som istället placeras i alternativt boende. En nationell handlingsplan för reform av institutionsvården för 2007-2015 antogs under året med syfte att minska antalet barn på institution.

UNICEF bedömer att risken att utsättas för människohandel är 10 procent större för barn som vuxit upp på institution. Handel med barn har blivit allt vanligare de senaste åren. Ett stort antal barn skickas årligen av människohandlare till Ryssland, Ukraina eller Västeuropa för främst prostitution och i ökande grad också för tiggeri eller tvångsarbete. ILO

⁹ Euromonitor3rd quarter 2007 Det finnas ca 70 institutioner i Moldavien.

rapporterar att många fall av handel med barn gäller barn med romskt ursprung.

Den nya strafflagen från 2003 innehåller särskilda skrivningar om handel med barn och sexualbrott mot barn. Äga och misshandel förekommer i hemmen. *National Centre for Child Abuse Prevention* registrerade 116 fall av misshandel eller övergrepp under 2006, UNICEF hela 3550 varav endast 989 rapporterades. 25 procent av 1600 tillfrågade barn i åldern 10 till 18 år uppger att de utsatts för fysisk misshandel av sina föräldrar. Ett av tio barn uppger att man utsatts för sexuella övergrepp. Barnprostitution förekommer. Barn med fysiska eller mentala handikapp har svårt att få adekvat vård och rehabilitering. Det finns ingen officiell siffra på hur många barn som är smittade av HIV/AIDS.

Internationella adoptioner är tillåtna i lag sedan den 1 januari 2002 men adoptionsprocesserna har i praktiken inte kommit igång igen. Man har ännu inte infört något fungerande regelverk, bl.a. på grund av en oklar ansvarsfördelning mellan ministerierna. Moldavien och USA har den 21 oktober 2002, ingått ett bilateralt avtal om att återuppta amerikanska familjers adoptioner av moldaviska barn. Även illegal adoption rapporteras förekomma.

Under 2007 diskuterades även inrättandet av en barnombudsman i Moldavien, bl a på initiativ från Sverige och UNICEF. I slutet på året såg det ut som att finansiering gjorts möjlig och att en sådan institution skulle kunna inrättas under 2008.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt ursprungsfolk

Moldavien beräknas idag ha en befolkning på bortåt 4,3 miljoner (inkl Transnistrien).¹⁰ Enligt 2004 års folkräkning (exkl Transnistrien) är 76 procent rumänskspråkiga moldavier. Andelen ukrainare uppgår till 8,4 procent och ryssar till 5,8 procent. En kristen, turkisk minoritet, gagauzerna på 4,4 procent finns huvudsakligen i den gagauziska autonoma republiken i södra Moldavien. De etniska bulgarerna utgör ca 2 procent.¹¹ Romerna uppges vara omkring 15 000, men siffrorna varierar och enligt en del romorganisationer är de betydligt fler, mellan 50 000 och 200 000. Romerna finns företrädesvis i norra Moldavien, nära gränsen till Ukraina.

Moldaviska som i praktiken är samma språk som rumänska, är det officiella språket i landet. Under 2007 uppstod en infekterad dispyt med Rumänien huruvida moldaviskan utgör ett eget språk. Enligt språklagen från 1989 ska personer i offentlig tjänst kunna såväl moldaviska som ryska. Detta har

¹⁰ CIA World Factbook juli 2007 samt Economist Intelligence Unit 2007

¹¹ Folkräkningen 2004

förorsakat problem, särskilt för den ryskspråkiga befolkningen, även om tillämpningen av lagen har mjukats upp. Personer tillhörande andra minoriteter, förutom romerna, har rätt till undervisning på sitt eget språk.

Romerna lever ofta segregerade i egna områden med begränsad tillgång till rinnande vatten och med undermålig infrastruktur. Denna situation leder också till segregation i skolorna. Mycket få går vidare till högre utbildning. Det finns en utbredd misstro och skepsis mot romer bland den övriga befolkningen, inte minst i media. Romska organisationer rapporterar om diskriminering vad gäller tillträde till arbetsmarknad, bostäder, utbildning och offentlig service. Vidare förekommer rapporter om misshandel och olika former av trakasserier av romer från polisens sida.

I *Transnistrien* är moldavisk/rumänsktalande utsatta för diskriminering och det krävs att undervisningsmaterialet har kyrilliska bokstäver vilket försvårar för dem som vill studera vidare i Moldavien.

Generell religionsfrihet råder i Moldavien, med vissa inskränkningar. I lagen om religiösa föreningar från 1992 finns restriktioner som försvårar eller förbjuder vissa religiösa aktiviteter, bl a missionerande. Sedan år 2000 måste alla religiösa grupper i Moldavien registreras hos myndigheterna. Vissa grupper har dock stött på problem när de velat registrera sig. Muslimska organisationer har rapporterat om trakasserier från polis. Även medlemmar i Jehovas Vittnen har rapporterat trakasserier från lokala myndigheter och ortodoxa präster. Utlänningar får endast anställas av församlingar som har registrerats hos myndigheterna.

Den moldaviska ortodoxa kyrkan, som är den största i landet och har stort inflytande, sorterar under den rysk-ortodoxa kyrkan. De som tidigare nämnts spända relationerna mellan Moldavien och Rumänien försämrades ytterligare när den rumänska ortodoxa kyrkan i oktober 2007 beslutade att ”återuppliva” tre stift i Moldavien (och Transnistrien) som man anser har historisk betydelse för det rumänska patriarkatet. Den rumänska ortodoxa kyrkan representeras i Moldavien av den Bessarabiska kyrkan som ”återupplivades” 1992. Moldaviska ortodoxa kyrkan såg detta som en provokation och president Voronin hotade t o m att bojkotta ett beslut av ECHR 2002 om att den Bessarabiska kyrkan skulle tillåtas registreras. Med detta riskerar Moldavien att uteslutas ut Europarådet vilket har lett till att oppositionen kritiserat presidenten.

I *Transnistrien* är den religiösa friheten inskränkt. Påföljden för ”illegala aktiviteter i en icke-registrerad religiös organisation” är belagd med böter eller fängelse i upp till ett år.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är inte olagligt i Moldavien, men Högsta domstolen har i ett utlåtande slagit fast att "homosexualitet är en onaturlig sexuell akt mellan två män", trots att denna formulering 1995 togs bort ur brottsbalken för att tillmötesgå kraven från Europarådet.

Diskriminering, trakasserier, våld och utpressning från polis och andra myndigheter förekommer och homosexuella i Moldavien uppträder därför ogärna öppet. Avsaknad av erkännande i samhället, negativ mediebevakning och inte minst ortodoxa kyrkans fördömande leder till diskriminering och isolering. Flera fall har rapporterats om unga homosexuella som förskjutits av sina familjer. Lärare och universitetsprofessorer har avskedats på grund av sin läggning och polisen uppges kräva mutor för att inte offentliggöra individers homosexualitet.

Sedan 1998 finns en enskild organisation - *GenderDoc-Moldavien* - som arbetar med att stärka homosexuella, bisexuella och transsexuellas rättigheter. Organisationen är registrerad och godkänd hos Justitiedepartementet, men inte som en organisation för HBT-personer. Trakasserier och hot har förekommit mot organisationen, som under det senaste åren flera gånger nekats tillstånd att demonstrera. Flera ambassader samt det lokala Sida-kontoret stödjer GenderDoc-M:s aktiviteter.

Sedan 2002 arrangeras årligen så kallade Gay Pride-festivaler, i Chisinau, med inbjudna deltagare från flera länder, däribland Sverige. Polisen har försökt stoppa evenemanget, som tvingas hållas inomhus, genom att trakassera dess deltagare. Såväl 2006 som 2007 nekades organisationen tillåtelse att anordna en parad i Chisinau trots att Högsta domstolen slagit fast att beslutet, som fattats av Chisinaus stad, var omotiverat.

Tack vare påtryckningar från GenderDoc-M, har man i brottslagen reviderat diskriminerande inslag beträffande sexuella brott. Bland annat är åldern för samtycke (14 år) nu lika för både homo- och heterosexuella. I handlingsplanen för mänskliga rättigheter finns nu även avsnitt om sexuella minoriteter. En generell lagstiftning mot olika former av diskriminering har tidigare antagits och i enlighet med ENP-handlingsplanen har en ny anti-diskrimineringslag utarbetats med stöd av bland annat OSSE. Denna har dock ännu inte antagits då den av moldaviska justitieministeriet bedöms vara onödig.

I *Transnistrien* är homosexualitet olagligt. Homosexuella utsätts för diskriminering från såväl regimen som av övriga samhället.

18 Flyktingars rättigheter

Moldavien har ratificerat FN:s flyktingkonvention och dess tilläggsprotokoll. En flyktinglag antogs 2002 och ger rätt till asyl och flyktingstatus. En nationell myndighet, ansvarig för migrations- och asylfrågor har upprättats. Flyktingar ges rätt att arbeta och asylsökande, vars ansökningar inte lett till något beslut inom sex månader, kan få ett tillfälligt arbetstillstånd. Likaså ges flyktingar möjligheten att få moldaviskt medborgarskap.

Det finns förhållandevis få flyktingar i Moldavien varav de flesta kommer från Irak, Sudan, Afghanistan, Nigeria och andra afrikanska länder. De flesta flyktingar har inte haft Moldavien som mål för utan hamnat i landet på vägen till Europa och har därför begränsat intresse av att integreras i samhället. De moldaviska myndigheterna ger i praktiken skydd mot återsändande av personer till ett land där de riskerar förföljelse. Myndigheterna tillhandahåller även tillfälligt skydd för individer som ej räknas som flyktingar enligt konventionerna. Regeringen samarbetar med UNHCR och humanitära organisationer som ger stöd till flyktingar och asylsökande. I september 2007 fanns totalt 233 flyktingar och asylsökande registrerade och under årets första nio månader tog landet emot 34 nya asylsökande.

19. Funktionshindrades rättigheter

Lagstiftningen garanterar funktionshindrades rättigheter och förbjuder diskriminering av personer med fysiska eller psykiska funktionshinder. En lag från 2002 föreskriver förbättrade villkor för handikappade barn och visst stöd för deras familjer eller målsmän. I praktiken görs dock mycket lite för att underlätta livet för dessa och diskriminering förekommer. Regeringen saknar resurser för träning eller rehabilitering av funktionshindrade. Många mentalt och fysiskt handikappade barn och vuxna för en undanskymd tillvaro utan möjlighet att delta i normal skolundervisning. Många får ingen undervisning alls. Organisationen *Gaudeamus* rapporterar om att diskrimineringen av studenter med funktionshinder är utbredd. Funktionshindrade ställs i praktiken utanför samhället redan från födseln. Det finns inga lagar som garanterar tillträde till offentliga eller andra byggnader.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns flera inhemska och internationella grupper för mänskliga rättigheter, med möjlighet att verka utan större inblandning från regeringen. Amnesty International är aktivt i landet och producerar årligen en rapport om mänskliga rättigheter i Moldavien. En viss dialog förekommer mellan regeringen och människorättsorganisationer och sedan valet 2005 har enskilda organisationer av såväl regering som av parlament, inbjudits att delta i arbetet med viss ny lagstiftning. Detta tycks dock inte ha fått något egentligt genomslag i praktiken.

Som nämnts tidigare finns ett center för mänskliga rättigheter med tre olika ombudsmän som har verkat sedan 1998 i Moldavien.

Situationen för människorättsorganisationer i *Transnistrien* är mycket svår. Endast ett fåtal organisationer tillåts verka och påtryckningar och trakasserier från myndigheter förekommer, även mot enskilda organisationer med bas i Moldavien. Något lättare uppges det vara att verka på landsbygden än i Tiraspol där de organisationer som verkare snarare tillhör kategorin GONG:s, *Government Organized Non-Governmental Organizations*.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

UNDP har bidragit till utarbetandet av den nationella handlingsplanen. Soros-stiftelsen stödjer ett flertal enskilda organisationer inom olika områden. IOM, OSSE, UNHCR, UNICEF och många andra internationella organisationer bedriver alla verksamhet på området för mänskliga rättigheter, liksom många ambassader. Europarådets institutioner besöker regelbundet Moldavien. Rädda Barnen och UNICEF är aktiva i barnskyddsfrågor, liksom ett stort antal enskilda organisationer. IOM stödjer flera anti-trafficking projekt i landet.

Sverige, som är representerat av ett Sida-sektionskontor i Chisinau, är den största bilaterala givaren i Moldavien bland EU-länderna och bedriver sedan 1996 ett omfattande utvecklingssamarbete inom mänskliga rättigheter, media och andra reformområden. Insatser görs och planeras även i Transnistrien. Sida-kontoret stödjer bland annat GenderDoc-M:s aktiviteter och samarbetar med UNICEF och IRP vad gäller stöd till den moldaviska regeringen avseende reformering av rättssystemet för minderåriga. Ambassaden i Bukarest har i samarbete med bland andra UNICEF under året bjudit in den svenska barnombudsmannen för ett seminarium om barns rättigheter.